

Мурутээ5и №17-дээх «Сардаана» о5ону сайыннарар киин

**«Олонхо ус дойдута»
Тереебут терут тыл алыбын
олонхо хобуйар тылынан туттан
сайыннарар остуол оонньуута**

Местникова Валентина
Дмитриевна

Боро5он сэл.

Аан тыл

Угус кэлүэнэ дьон олобун устатын тухары билиитин- кэруутун, сатабылын, обону олоххо бэлэмнээбиннэрин уэруйэхтэрин кэтээн кэрэн, норуот педагогикатыгар олобуран иитии – уэрэтии сурун эйдэбулун обобо оонньуу нэнуэ тиэрдии олох быстыспат ситимэ, кэлүэнэттэн кэлүэнэбэ бэриллэр уэруйэбэ.

Бу уэрэби педагогика уонна психология наукаларын эйгэтигэр биллэр – кэстэр учуонайдар Л.С.Выготскай, А.Н.Леонтьев, Д.Б.Эльконин, Н.Я.Михаленко уо.д.а. диринник чинчийэн, уэрэтэн бигэргэспиттэр.

Оскуолаба киириэн иннинээби саастаах обону иитии – уэрэтии федеральной государственной уэрэх стандартыгар сэп түбэбиннэрэн обо оонньуур, сайдар эйгэтин таба, сатаан тэрийии билиини кэм сурун сорууга.

Оонньуу уонна оонньуур кыра саастаах обо билиитин – кэруутун, эйун – санаатын, тылын – эьун, обо обону, улахан дьону кытта бодоруьа, саастыылаахтарын кытта сатаан алтыьа уэрэнэригэр олук уурару лахан суолталаах.

«Обо оонньоон улаатар» диэн сахаларга бэргэн этии баар. Оонньуу кэмэтунэн обо олох кыра эрдэбиттэн тутан – хабан кэрэн, туохха аналлаабынан аттаран, чинчийэн, бэйэтэ тулалыыр эйгэни кытта билсиитэ сабаланаар. Кэмигэр таба аттаран эбугэлэрин тэрут угэстэригэр олобуран обобо араас сайыннарыылаах оонньуулары айан киллэрии саха оботугар сонундук, чэпчэкистик дьайар. Маньык оонньоон обо тобуллабас дьобурун сайыннараар, эргиччи сайдар

«Олонхо ус дойдута» театризованнай остуол оонньуута саха норуотун уус – уран айымньытын саамай урдук чыпчаалын, эпической айымньытын олонхо туьунан эйдэбулу ыларыгар кэмэ, тирэх буолуо, интэриэьи уэскэтиэ.

Бу оонньуу обо тылын саппааьын байытарыгар, сэьэргэьэн кэпсэтэр, кэпсиир уэруйэхтэрин арыьарга кыах биэрэр. Олонхо педагогиката уус уран айымньыга тирэбирэн сиэрдээх буоларга, тэруттэрин олобун – дьаьаьын, тэрдун – ууьун билэрг эолук ууруо.

Оонньууну анал дьарыкка, иллэн кэмнэ, куруьуогунан улэьэ, анал тэрэьиннэ туттан оонньотор кэдьуустээх.

Оонньууну иитээччилэр, анал специалистар, тэрэшпуттэр кэмэ матырыьаал быьыьытынан туьанан олонхону оболорго кэпсээн, кэрдэрэн билиьиннэрэргэ, уэрэтэргэ тирэх быьыьытынан туттуохтарын сэп.

Анала: 4 уэьээ саастаах оболорго, дьиэ кэргэннэ.

Сыала:

О5о эйун – санаатын сайыннарыыга, байытыыга бол5омтону ууран ханнык ба5арар тугэннэ бэйэтин ириллэнэн, кыабын сэлкэ туванан, эрэ тахсар сатабылын сайыннарыы. Тэрээбут тылын, чуолаан олонхо хоууар алыбын тэрут тылыгар туттуутун ситиби.

Соруктара, туттуулар туыата:

Тулалаан турар эйгэни диринэтэн уэрэтиигэ.

Сээрэгээн кэпсэтэр, кэпсиир уэрүйэ5и сайыннарыыга.

О5о бодоруууугар.

Чинчийэн кэрэн билини – кэрууну ханатыыга.

Сайыннарыылаах ооннуулары тэрийэн ытарга.

Саха фольклорун чыпчаал айымныытын олонхону билибиннэриигэ, уэрэтиигэ.

Ооннуу о5о сатабылын сайыннаран кыа5а:

О5о билиитин – кэруутун кэнэтэн, айар дьобурун, тылын – эьун, тарбахтарын былчыннарын сайыннаран, ойуулаан – дьууннээн, уобарастаан толкуйдаан олонхо тылынан хоууан, театризованнай ооннуу кэмэтинэн эйгэ тутар, сатаан былаанныыр, сэмэй, со5ото5ун бэйэтэ бэйэтигэр бугэн ооннуу о5о кыабын толору арийан бодоруууугар кэмэлээх.

Олонхо муччургэннээх сырыыларын нэнуэ о5о сэргэхсийэр, ардыгар куттанан тынаан ылар тугэннэртэн кууркэйэн геройдар образтарын араастаан арийан, холоон кэрэрэ туыалаах буолар. Ус дойду устун айана о5ону олонхо геройдарын кытта буан – хатан, бииргэ эриллэн ооннууга чинчийииттэн сиэттэрэн уран тыл эйгэтигэр уууулан кыилии сиэрдээх – майгылаах, дьулуурдаах, тэрээбут норуотун ытык эйдэбуллэригэр тирэ5ирэн, тылын – эьун, культуратын инэримит кыини иитэн – сайыннаран та5арар.

Оонньуу туьата:

Бэлэбунэн оонньуурга, бодорууу сатабылларын инэрэн холоон кэрэн, толкуйдаан, сэптээх дьайыылары табаарарга уэрэтэр. Айыы дьонун, орто дойду олобун, аллараа дойду олохтоохторун чопчу билэн оонньуу хаамытынан сатаан былааннаан, бэйэтэ салайан табаарар сатабылын эрчийэр, эйугэр онорон араас дьайыылары сатаан тэнниир, анаарар, сурунун булар, куьабан – учугэй эруттэри араара уэрэнэн уран тылынан хоьуйан, дьуьуйэн, араас образтары арыян тыл суолтатын сэпкэ туттан, тарбах былчыннарын сайыннарыыга, уран тыл сумэтин инэрэргэ, олонхо дойдутун туьунан чопчу эйдэбулу ыларга туьуланар

Туттуллубут матырыйаал:

- анал холбука иьигэр олонхо ус дойдутун кэстуутун паннота: уэьээ дойду – урун айыылар олорор сирдэрэ, халлаан куйаара; орто дойду – дьон олохсуйар сирэ, сир араната; аллараа дойду – сир аллараа араната, абааьылар олохторо.

- фетр куукулалар: Урун Аар тойон – 3 устуука; Томороон тойон оьонньор; Хонкууда хотун эмээхсин; Сандаара Куо; Кун Кундулу бухатыыр; улахан абааьы – Суордайа Хара; абааьылар – 2; Сорук Боллур уол; орто дойду олохтоохторо – 2; бухатыыр ата – 1.

- холбука киэргэлэ – тимир тэгуруктэр, фетр олонхоьут оьонньор, олонхо истэ олорор оьолор, аал луук мас, оьуоруо сибэкилэр, фетр балабан, сэргэлэр, кыталыктар, от – мас, ынах, ньиирэй.

Оонньуу хаамыта:

П.Е.Решетников – Кэьэнэ Буэтур «Куэнэ кэьэччэр аттаах куустээх – уохтаах Кун Кундулу бухатыыр» олонхотун аабан, кэпсээн билиьиннэри. Айымны кэмэтуэнэн олонхоьо интэриэьи уэскэтии, оонньоон кэрэр бабаларын кэбулээьин. Олонхо геройдарын уллэстэн обраьы толору арыяа сатыырга уэрэтэн тэнинэн оонньоон кэрдэрэн сыьйа бэйэлэрэ бабаларынан оонньуур эйгэлэрин тэрийэн оонньотуу.

«Олонхо ус дойдута» остуол оонньуутунан оонньоон оьо олонхону сатаан толорор, тылын – эьун чочуйар, тылын саппааьа байар, уран тыл абыланар ыллалар.

Туйаныллыбыт матырийаал:

1. «Тосхол» бырагыраама – сана кэрдиис кэмнэ. Методической босуобуйа. 2014 с.
2. «Куэнэ кэ5эччэр аттаах куустээх – уохтаах Кун Кундулу бухатыыр» П.Е.Решетников – Кээнэ Буэтур. 2009 с.
3. «Олонхо в игровой деятельности детей» Ю.В.Андросова, Н.П.Александрова Якутск. Бичик. 2013г.

